

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity
Ústav pedagogických věd

Trendy v experimentování a zneužívání
návykových látek u dětí na ZŠ

Blanka Medlínová

(Seminární práce do Metod a technik pedagogického výzkumu)

Jméno: Daniela Kröhnová

Studijní kombinace: Německý jazyk a literatura – pedagogika

E-mail: 74742@mail.muni.cz

Duben 2004

1 Úvod

Vybrala jsem si empirické šetření s názvem „Trendy v experimentování a zneužívání návykových látek u dětí na ZŠ“. Výzkum nejprve popisuje realizaci a výsledky průzkumu, ve kterém byla na základě nestandardizovaného dotazníku zjišťována četnost užívání návykových látek u dětí na ZŠ. Získaná data jsou zde zároveň interpretována s ohledem na výsledky předchozího výzkumného šetření, které probíhalo v roce 1996. Ve druhé části je provedeno srovnání skupiny dětí, které mají zkušenost s drogou, s těmi, které tuto zkušenost nemají. Bylo zjišťováno, které vybrané znaky, resp. Položky dotazníku mají souvislost s užíváním drog. Jako testové kritérium pro ověření výsledků byl použit chí - kvadrát test nezávislosti.

Užívání drog mezi dětmi a mládeží se stává tvrdou realitou. Nepříznivý vývoj drogové scény vyžaduje zásadní změny v preventivních strategiích resortu školství. Z četných výzkumů je známo, že nejohroženější skupinou ve vztahu ke zneužívání návykových látek je mládež mezi 15 a 19 lety. Na základě praktických poradenských zkušeností je však zřejmé, že nezanedbatelné procento dětí experimentuje a užívá návykové látky již mnohem dříve. Zájem škol a dalších odborných zařízení inicioval v roce 1998 realizaci nového regionálního šetření. V něm byla použita obdobná metodika výzkumu jako v průzkumu z roku 1996 a srovnáním obou studií bylo možno zachytit i trendy, které se v užívání návykových látek v regionu během dvou let objevují.

2 Rozbor výzkumu

2.1 Metoda výzkumu

2.1.1 Charakteristika souboru

Průzkumu se zúčastnily všechny základní školy v regionu Prahy 10, Prahy 15a v přilehlých obcích. Konkrétně se jednalo o 26 úplných škol. Z každé školy byly náhodně vybrány jedna, nebo dvě třídy podle velikosti školy, celkem 33 tříd. Z toho bylo 27 tříd osmých a 6 tříd devátých. Respondentů bylo celkem 726 (cca 60 % původního souboru). Hlavní pozornost byla věnována žákům osmých tříd, kterých bylo 608. Z toho 294 dívek a 314 chlapců. V devátých třídách se jednalo o 118 žáků, 55 dívek a 63 chlapců.

2.1.2 Použitá metoda

Pro zjištění údajů byl sestaven dotazník, který obsahoval 13 otázek. Byla použita zkrácená verze dotazníku z předchozího průzkumu. Vybrány byly ty položky, které měly dobrou vypovídací schopnost a nečinily žákům při vyplňování potíže. Ve většině otázek žáci zaškrtovali z jedné nebo více nabídnutých alternativ, u některých i četnost výskytu. Otázka týkající se výše kapesného byla otevřená.

Dotazník byl zaměřen na následující oblasti: experimentování s návykovými látkami (jaké látky a jak často), faktory související s rodinou (atmosféra v rodině, rodičovská kontrola), trávení volného času, zájmové a hodnotové preference, zkušenost se šikanováním, vztahy k vrstevníkům, zájem o informace o drogách atd.

Dotazník byl anonymní a zadávání bylo provedeno pracovníci PPP (Pedagogicko-psychologická poradna) v průběhu září a října 1998. Administraci nebyl přítomen učitel ani nikdo jiný, koho žáci znají. Byl vytvořen tak, aby se dal pohodlně stihnout během jedné vyučovací hodiny.

2.2 Výsledky

Údaje z dotazníků byly zpracovávány dvojím způsobem. V první části byla pomocí procentuálního vyjádření provedena deskripce aktuálního stavu užívání návykových látek. Zároveň byly srovnávány získané údaje s výsledky z roku 1996. Ve druhé části studie byly analyzovány odpovědi dětí na vybrané otázky s cílem poskytnout hlubší pohled do celkové problematiky a zjistit, které vybrané znaky dotazníku mají souvislost s užíváním drog. Pro tyto účely byl operacionalizován alternativní třídící znak (zkušenost s drogou, bez zkušenosti). K tomuto třídícímu znaku byly asociovány vybrané položky dotazníku a třídící

znak pohlaví respondentů. Takto vzniklé trojdimenzionální kontingenční tabulky byly analyzovány metodou logaritmických interakcí. Vzhledem k tomu, že ani v jednom případě se neprojevil interakční efekt pohlaví, lze přijmout hypotézu, že forma statických závislostí u sledovaných proměnných je shodná u chlapců i dívek.

2.3 Shrnutí výsledků první části: Užívání návykových látek

V osmé třídě má již nějakou zkušenost s drogou (nebo i s více drogami) čtvrtina všech žáků v regionu Prahy 10 a 15. Mezi chlapci a dívkami není významný rozdíl. V celém souboru se konkrétně jedná o 173 dětí. Téměř 2/3 těchto dětí (104) uvádí i opakovanou zkušenost, pravidelné užívání některé drogy nebo drog uvádí 5, 3 %. Ve srovnání s rokem 1996 je nárůst uživatelů drog značný, v některých kategoriích i dvojnásobný – až trojnásobný. Před 2 lety (v roce 1996) byl výrazný rozdíl mezi žáky osmých a devátých tříd. V současné době se rozdíly snižují a procento uživatelů v osmé třídě je nyní (v roce 1998) prakticky stejné, jako bylo v roce 1996 ve třídě deváté.

Nejčastěji užívanou drogou je marihuana (nebo hašiš). Její užívání uvádí 83 % žáků (z těch, kteří uvádějí kontakt s drogou), následují těkavé látky – 18 % a „ostatní drogy“ – 13 %. Užívání dalších tvrdých drog se pohybuje mezi 7 % - 11 %. K poměrně značnému nárůstu bohužel dochází u konzumace tvrdých drog.

2.4 Shrnutí výsledků druhé části: Rizikové faktory

2.4.1 Popis srovnávaných skupin

- a) Skupina žáků, kteří mají zkušenost s drogou – soubor tvoří 24 % respondentů, konkrétně se jedná o 173 žáků.
- b) Skupina žáků bez zkušenosti s drogou – všichni ostatní – 76 %, tedy 553 žáků.

Při srovnávání těchto dvou skupin dětí se opět potvrdila řada statisticky významných zjištění. U všech ověřovaných proměnných (kromě jedné oblasti – rodičovská kontrola – kde je sice opět naznačen zjištěný trend, ale není zde statická významnost), byly získány výsledky, které potvrzují platnost faktorů vytipovaných v předchozím průzkumu.

Děti se zkušeností s drogou uvádějí menší rodičovskou kontrolu, dostávají vyšší kapesné, ale doma se cítí méně spokojené. Co se týče jejich volného času, častěji tráví čas

s partou a kamarády, více chodí na koncerty a diskotéky, do klubů, restaurací a kaváren, více hrají na automatech a tráví čas v hernách a častěji se nudí. Kamarády mají spíše mezi staršími přáteli, častěji znají někoho s rizikovým chováním a také projevují více sympatií k různým hnutím a skupinám mládeže (návštěvníci house party, skejt'áci, grafit'áci apod.) Častěji se pokládají mezi svými spolužáky za oblíbené a mnohem častěji kouří a konzumují alkohol.

V závěru příspěvku jsou na základě zjištění z vyhodnocení dotazníků navržena doporučení pro školy a odborné instituce, které se věnují prevenci. Cílená prevence by měla být zařazena na začátek druhého stupně, nespecifická prevence ve formě odpovídající věku by měla být součástí působení školy od samého začátku. Stejnou pozornost jako prevenci užívání drog je nezbytné věnovat i prevenci kouření a pití alkoholu (legálním drogám). Velmi důležitá se také zdá být spolupráce s rodinou a informování rodičů o možných rizikových faktorech, které mohou s užíváním drog souviset.

3 Závěrečné shrnutí výzkumu

Pokusím se zde shrnout nejdůležitější informace o výzkumu:

Téma: Trendy v experimentování a zneužívání návykových látek u dětí na ZŠ

Terminologie: četnost experimentování a zneužívání návykových látek, nestandardizovaný dotazník, rozdělení návykových látek, jednorázová zkušenost s drogou, opakovaná a pravidelná zkušenost s drogou, rizikové faktory, okruhy proměnných, faktory související s rodinou, volný čas, vazby k vrstevníkům, kouření a pití alkoholu, hodnotový systém.

Použitý vzorek: 726 žáků osmých a devátých tříd základních škol v regionu Prahy 10, Prahy 15 a v přilehlých obcích, jednalo se 33 tříd z 26 úplných škol. Žáků osmých tříd bylo 608 (294 dívek a 314 chlapců), v devátých třídách se jednalo o 118 žáků (55 dívek a 63 chlapců).

Jednotka analýzy: žák ZŠ – respondent

Charakteristika metod: nestandardizovaný dotazník obsahující 13 otázek, kvantitativní metoda, operacionalizace alternativního třídícího znaku, analýza vzniklých trojdimenzionálních kontingenčních tabulek metodou logaritmických interakcí.

Návrh na alternativní výzkum: Výzkum je dle mého názoru popsán dostatečně podrobně. V popisu obou částí výzkumu jsou uvedena přesná znění operacionálních definic proměnných a také zadání pokládaných otázek. Proto co se dotazníkové metody týče, domnívám se, že při zjišťování experimentace s návykovými látkami je dobře použitelná a vhodná. Anonymita odpovědí je zde však nutná.

Nedostatkem asi bude, že použitý dotazník nelze pokládat za standardizovaný v běžném slova smyslu, protože nebyla provedena ani u první, ani u zkrácené verze položková analýza. Také nebyla běžným způsobem zkoumána reliabilita metody.

Vzhledem k tomu, že respondenti byli žáci osmých a devátých tříd základních škol Prahy 10 a Prahy 15, zúžila bych téma tohoto výzkumu např. na „Trendy v experimentování a zneužívání návykových látek u dětí na ZŠ v regionu Prahy 10 a 15“. Protože nebyly náhodně vybrány školy po celé republice, není původní název výzkumu zcela funkční, závěry průzkumu tedy nemůžeme považovat za platné všude v ČR.

Za přínosné považuji, že zde byly srovnávány dvě šetření, které probíhaly na stejných školách s dvouletým časovým odstupem. Nemůžeme však opět získané výsledky aplikovat na všechny děti základních škol České republiky. Domnívám se, že v Praze a stejně tak v mnoha jiných větších městských aglomeracích jsou děti mnohem více ohroženy rizikovými faktory, mají totiž snadnější přístup k setkání se s omamnými látkami a hlavně k setkávání se s různými skupinami mládeže (jako pankáči, anarchisti, skini atd.), než v menších městech a na vesnicích.

4 Použitá literatura:

MEDLÍNOVÁ, Blanka: Trendy v experimentování a zneužívání návykových látek u dětí na ZŠ. *Pedagogika*, 2000, roč. L, s. 256 – 271.

PAVLAS, Ivan: *Člověk a drogové závislosti*. Ostrava 2001.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-76-6.

